

1.03 kratki znanstveni prispevek

UDK 94:746.3(497.4 Kamnik)
prejeto: 24. 11. 2003

Tatjana M. Peterlin-Neumaier

dr. naravoslovnih ved, Breslauer StraÙe 58, D-85748 Garching bei München

Prtiček kot spomin na poznanstva v Kamniku in Ljubljani okrog leta 1893

IZVLEČEK

Sestavek opisuje bombažni prtiček, na katerega je Bogca Samec okrog leta 1893 uvezla številne podpise. Opisani so življenjski krog ustvarjalke prtička, njegov domneven nastanek in nekateri omembe vredni podpisani iz Kamnika in Ljubljane.

KLJUČNE BESEDE

prtiček, podpisi, Bogca Samec, Kamnik, Ljubljana, kulturna zgodovina

SUMMARY

A TABLECLOTH AS A SOUVENIR OF ACQUAINTANCES FROM KAMNIK AND LJUBLJANA AROUND THE YEAR 1893

The aim of this article is to describe a cotton tablecloth with numerous signatures embroidered by Bogca Samec around the year 1893. Described are her social environment, the probable making of the tablecloth and some noteworthy personalities of Kamnik and Ljubljana, whose signatures are found on it.

KEY WORDS

tablecloth, signatures, Bogca Samec, Kamnik, Ljubljana, culture history

V času naših babic in prababic so spadala ročna dela k vsakdanjim ženskim opravilom. Z njimi so se ukvarjale že mlade deklice, dekleta, mlajše in starejše ženske iz vseh družbenih slojev deloma iz veselja, običajno pa kar iz potrebe. S pletenjem, kvačkanjem, z vezenjem, včasih celo s klekljanjem čipk ter šivanjem na roko ali s šivalnim strojem so se ukvarjale v prostem času, deloma čez dan, največkrat v večernih urah. Ob medli luči sveče ali petrolejke so ustvarjale okrasne in uporabne predmete, kot so rokavice, nogavice, žabe, jopice, kape, ovratnike, bordure za bluže, krila in perilo, namizne prte in prtice ter še cel kup drugih izdelkov. Dekleta so pripravljala svojo balo; vezle so monograme na namizne prte in posteljno perilo. Odvisno od spretnosti in umetniškega čuta izdelovalke so nastale prave dragotine. Večina teh izdelkov, posebno takih, ki so jih pogosto prali, se do danes ni ohranila.

Zato me je nepričakovana najdba oziroma novica o neobičajnem namiznem prtčku s podpisom iz tega časa tem bolj razveselila. Pred dobrim letom mi je pri zbiranju podatkov za rodovnik njegovo fotografijo poslal moj mali stric ing. Mire Dermelj. Prtiček je bil mladostni izdelek njegove že dolgo umrle matere. Ker česa takšnega nisem še nikoli videla – doslej sem poznala le spominske albume –, sem se začela bolj zavzeto ukvarjati z uvezenimi podpismi in prišla do zaključka, da ni zanimiv samo za rodbino, temveč morda tudi za druge ljudi. Daje nam namreč zanimiv vpogled na nek poseben ostanek preteklosti.

Kako, kdaj in zakaj je prtček nastal, ne bomo nikoli natančno izvedeli. Vemo, da ga je naredila Bogomila Samec, ki so jo vse življenje klicali Bogca. Rodila se je 6. maja 1875 v Postojni, a je večino svojega otroštva in del mladosti preživela v Kamniku. Njen oče dr. Maksimilijan Samec (1844-1889)¹ je leta 1877 nastopil službo tamkajšnjega mestnega zdravnika. V hišah, ki jih je leto pred tem kupil na Šutni 6 in 7 in združil v eno,² je zrasla skupaj s šest let mlajšim bratom Maksom³ in osem let mlajšo sestro Drago. V pritličju hiše je bila lekarna,

Terezija in Maks Samec z otrokoma Bogco in Maksom leta 1881 (hrani avtorica)

ki jo je imel v najemu lekarnar Josip Močnik, v prvem nadstropju družinsko stanovanje, za hišo pa velik vrt, v katerem je dal oče postaviti stekleni rastlinjak in po rodbinskem izročilu tudi telovadno orodje za otroke. Posebno slednje je bilo za takratni čas neobičajno. Otroci so se igrali na vrtu in tudi na cesti, saj prometa, če izvezemo konjske vprege, ki so predvsem ob torkovih semanjih dneh vlekle z robo naložene vozove proti Glavnemu trgu, ni bilo veliko. Sovrstnike je Bogca našla pri sosedih, med otroci materinih in očetovih prijateljev ter znancev. Poleg otroških prijateljev je hodila obiskovat tudi deda in babico v gostilno v Mestu 40, danes Glavni trg 12, ki jo je vodil stric Jožef (Pepe) Rodè. Prvo šolo, to je dvorazredno dekliško osnovno šolo, je obiskovala v Kamniku. Ker v domačem kraju nadaljnje šolanje ni bilo možno, so jo starši poslali v Ljubljano. Da bi se dobro naučila nemščine, ki je bila v času Avstro-Ogrske monarhije za omikane in izobražene ljudi nujno potrebna, so jo vpisali v privatno nemško dekliško šolo v Huthovem vzgajališču⁴ na Poljan-

¹ Aktivno se je udeleževal kulturnega in političnega življenja v Kamniku. Bil je predsednik meščanske korporacije (1877-1887), župan (1880-1886) in od leta 1883 deželni poslanec. Več o njem glej: Andrejka, Samec Maks st. *SBL III*, str. 195.

² V hiši z današnjo številko 7 je bila od leta 1858 lekarna, ki jo je uredil takratni lastnik lekarnar Adolf Jahn in je v njej še danes. Po letu 1900 je povišal hišo in spremenil pročelje novi lastnik lekarnar Josip Močnik. Polec, Kamniške meščanske hiše. *Kamniški zbornik I*, 1955, str. 98-99.

³ Maks Samec ml. (1881-1964) je postal svetovno znan organski kemik. Bil je tudi rektor ljubljanske univerze (1935-1937) in ustanovitelj Kemijskega inštituta v Ljubljani. Več o njem glej: Nučič, Samec Maks ml. *SBL III*, str. 193-195.

⁴ Leta 1891 je imela naziv Lehr- und Erziehungs-Anstalt der Irma Huth in Laibach. Ustanovljena je bila leta 1867 kot privatna dekliška osnovna šola, leta 1872 je bila javno priznana, leta 1918 je bila ukinjena. Samec, spričevalo, 1891; Glonar, Huth Irma. *SBL I*, str. 360.

Terezija Samec z otroki Drago, Bogco in Maksom leta 1896 (hrani avtorica)

ski cesti 6, ki jo je zapustila s šestnajstimi leti po zaključenem nadaljevalnem tečaju. Kje je tedaj stanovala, ni znano; mogoče pri katerem od družinskih prijateljev, bolj verjetno pa v šolskem internatu. Po zaključenem šoli se je vrnila domov, kajti mati se je z obema mlajšima otrokoma dve leti po očetovi nepričakovani in prerani smrti zaradi šolanja otrok preselila v Ljubljano. Po rodbinskem izročilu so od selitve jeseni 1891 do velikonočnega potresa 14. aprila 1895 bivali v stanovanju v Palači deželnih stanov na Gosposki ulici v delu, ki so ga po potresu porušili.⁵ Ker so bili navezani na domači kraj in tamkajšnje prijatelje in sorodnike, je mati obdržala hišo v Kamniku. Vanjo so se do leta 1900 vračali, kolikokrat so le mogli, predvsem ob večjih praznikih in počitnicah.

V šoli si je Bogca pridobila dobro dekliško izobrazbo, h kateremu z izjemo zemljepisa niso šteli naravoslovnih predmetov. Pri pouku so poudarjali večšine, ki so jih morala obvladati dobro vzgojena meščanska dekleta. K tem je sodilo znanje materinščine in tujih jezikov. Bogca se je dobro naučila slovenščino, nemščino in francoščino, malo

slabše italijanščino, si pridobila glasbeno izobrazbo – pela je in dobro, včasih tudi v duetu štirično, igrala klavir. Odlikovala se je v risanju, kjer je šlo bolj za šablonsko risanje in prerisovanje. Spretna je bila tudi pri šolskem predmetu ročna dela. Zнала je šivati, plesti, kvačkati in vesti. Ne vemo pa, ali se je naučila vodenja gospodinjstva in kuhanja doma ali v šoli.

Ko je s šestnajstimi leti pridobila formalno izobrazbo, ni imela konkretnega opravila in je zato imela obilo prostega časa. Po takratnem običaju je pripravljala svojo balo; na številne izdelke iz lanenega in bombažnega platna, ki so bili potrebni za bodoče gospodinjstvo, je vezla svoj monogram. Zelo verjetno je pela v kakšnem cerkvenem zboru, morda tudi v zboru ljubljanske Narodne čitalnice. Čas si je krajšala z igranjem klavirja, ki ga je igrala sama ali skupaj z drugimi družinskimi člani, prijatelji in znanci. Pri domači glasbi, ki je bila v meščanskih krogih zelo priljubljena, je sodelovala cela družina; vsi so igrali klavir, brat poleg tega še okarino, pri petju pa se je odlikovala njena sestra. Bogca je bila zelo spretna pri telovadbi, a ni znano, ali je telovadila pri Ljubljanskem sokolu. Poleti je kolesarila, igrala tenis in se udeleževala izletov v naravo in gore, med ostalimi tudi s kamniško podružnico Slovenskega planinskega društva. Pozimi se je drsala na zaledenem Tivolskem bajerju in na umetno namakanem zamrznjenem teniškem igrišču ter na isti način pripravljenih poledenelih travnikih v Kamniku in Višnji gori. V zakonskem stanu se je naučila še jahati. Obiskovala je plese in družabne prireditve, hodila na koncerte in v gledališče. Na teh je spoznala nove ljudi, med njimi tudi mlade moške, ki so prišli v poštev za ženina.

Bogca je bila srednje velika in vitka, imela je rdeče lase in zelo svetlo polt z nešteti sončnimi pegami. Ker je bila prijetna, živahna in vesela, je bila priljubljena pri mladih in starih. Oblegal jo je cel kup oboževalcev, tako da ni bilo nobene bojazni, da ne bi našla moža. Zanj se je zanimal tudi rdečelasi kamniški sosed, okrajni živinozdravnik dr. Josip Nikolaj Sadnikar, ki si je tekom let ustvaril največji zasebni muzej umetnin na Slovenskem. Ta je po obisku mlade sosede k njenemu podpisu in datumu⁶ v Knjigi spominov, ki se začne z letom 1893, dodal tudi točen čas obiska: "ob 12 uri". A njegov trud je bil zaman, kajti po izjavi njegovega starejšega sina dr. Nika Sadnikarja "ga ni marala. Eto take ste ženske."⁷

Leto 1893, v katerem je Bogca dopolnila osemnajst let, je bilo pomembno za prebujanje in krepitev slovenske narodne zavesti. Piparji in njihovi

⁵ Po potresu so obnovili le tisti del, v katerem je danes predsedstvo SAZU (Novi trg 3).

⁶ Tega dne, 3. septembra 1893, je bila v Kamniku veselica, na kateri so z uprizoritvijo enodejanke proslavili 25-letnico igralskega delovanja Gregorja Slabanje, staroste dramatičnega odseka Narodne čitalnice. ZAL, KAM-94.

⁷ Sadnikar, pismo, 12. 8. 2002.

somišljeniki so 27. februarja na občnem zboru v Narodnem domu v Ljubljani ustanovili Slovensko planinsko društvo (SPD) z namenom, da se "da slovenskim hribom tudi slovensko lice".⁸ Prvo slovensko telovadno društvo Južni sokol, ki se je moralo leta 1867 preimenovali v Ljubljanski sokol, je 1. oktobra obhajalo 30-letnico ustanovitve. Konservativni katoliški časnik Slovenec je imel 14. oktobra 20-letnico svoje prve izdaje, liberalni dnevnik Slovenski narod je za Veliko noč 2. aprila obeležil 25. obletnico svojega obstoja,⁹ poljudnostrokovni časnik Novice, edini slovenski časopis, ki je izhajal že pred letom 1848, je 5. julija obhajal svojo 50-letnico. Kamničani so 23. junija praznovali 25. obletnico ustanovitve Narodne čitalnice¹⁰ in 19. julija ustanovili prvo podružnico SPD.¹¹

Domnevam, da je okrog tega leta nastal bel prtiček iz bombažnega blaga v velikosti 80x75 cm, na katerega je njegova ustvarjalka s pavolo v različnih barvah uvezla številne podpise. Kljub dolgoletni uporabi in stalnemu pranju – v rabi je bil do leta 1920¹² – se je ohranilo 108 podpisov, od

katerih so le nekateri nečitljivi. Ker je na njem podpis dr. Josipa Nikolaja Sadnikarja z datumom "22. VI. 1893", na predvečer proslave 25-letnice kamniške Narodne čitalnice, je možno, da je nastal ob tej priliki. Za nastanek prtička v letu 1893 vsekar govori podpis dr. Vladimirja Foersterja, Marije Dereani in Franca Martinčiča. Foerster je promoviral iz prava leta 1892, slednja dva sta leta 1894 še mlada umrla. Možno je seveda, da je prtiček nastajal več let, da je Bogca zbrala prve podpise v zaključnem letu svojega šolanja 1891, zadnje pa pred poroko s poročnikom Albertom Martinčičem v letu 1897.¹³ Ne glede na to, kdaj točno je prtiček nastal, je zanimiv spomin na Bogčine sorodnike, osebne in družinske prijatelje, sošolke, oboževalce, znanke in učitelje. Dokler ga je uporabljala, ji je vsak pogled nanj priklical v spomin poznanstva iz mladosti ter srečne in žalostne trenutke, ki jih je doživela z njimi. Podpisi kažejo, da sta bila pri osebnem prijateljstvu jezik in narodna pripadnost – slovenska ali nemška – nepomembna. Večina podpisov je v latinici, šest imen je v gotici s priimki v latinici, le štirje podpisi so popolnoma v gotici. Sedem slovenskih priimkov je še v nemškem črkopisu in eden celo v bohoričici (Dr. Vi[ktor] Ahazhizh). Prtiček je tudi zgovorna priča o navezanosti in živih stikih s Kamnikom, kajti več kot polovico podpisanih je spoznala v tem mestu. Nekateri so izvirali odtod, drugi so se tu za stalno nastanili, spet drugi so prišli samo začasno, a za dovolj dolgo, da so navezali prijateljske stike. Med podpisanimi so sorodniki iz Kamnika (1) in Višnje gore (7), kjer je živela materina starejša sestra Josipina z možem, poštarjem Petrom Gillyjem in potomci, manjkajo pa najbližji sorodniki. Ni ne podpisa matere, ne brata, ne sestre. Na prtičku prevladujejo podpisi žensk (58%). Največ podpisov je od Bogčinih sorvrstnikov, podpisani so tudi otroci – najmlajši je devetletni Milan Gilly – in ljudje iz generacije njene matere. Na prtičku najdemo podpise učiteljev (11), pravnikov (6), duhovnikov (5), glasbenikov (3), pisateljev (3), poštarjev (3), davčnih uradnikov (2), slikarjev (2), živinozdravnikov (2) ter po enega častnika, pesnika, železniškega uradnika, trgovca, zdravnika in pri nekaterih tudi podpise njihovih družinskih članov. Ostali podpisi so od žena in/ali otrok lekarnarja, slaščičarja, zdravnika, častnikov, gostilničarjev, obrtnikov, pisateljev, poštarjev, pravnikov, trgovcev in uradnikov.¹⁴

⁸ Lindtner, Planinski Piparji. *Planinski vestnik*, 33, 1933, str. 169.

⁹ V soboto, 1. aprila 1893 je Slovenski narod posvetil svoji obletnici in obletnici slovenskega kulturnega gibanja skoraj celotno izdajo. Naslovno stran so krasili portreti prvih treh urednikov (J. Jurčič, A. Tomšič, I. Železnikar), članke so prispevali med drugimi Ivan Hribar, Janko Kersnik in Ivan Tavčar. Manj pomembne so bile druge obletnice kot 45-letnica katoliškega cerkvenega lista Zgodnja Danica, ki je začela izhajati leta 1848.

¹⁰ Narodna čitalnica v Kamniku je praznovala svojo 25-letnico z velikim sprevodom skozi mesto, mašo na šutni in veselico v soboto, 23. junija 1893. Udeležile so se je tudi druge kamniške organizacije kot požarna bramba in prvo samostojno slovensko pevsko društvo Lira ter številni gostje, med drugim člani kranjske in ljubljanske Narodne čitalnice, Sokola, Slavca ter drugih društev. Bogčin ded Jožef Rode st. (1804-1882) je bil eden od 54 članov kamniške Narodne čitalnice, ki so vanjo vstopili še pred ustanovnim občnim zborom 21. junija 1868. Njen oče je bil v letih 1873 in 1881-1886 predsednik čitalnice, oba strica gostilničarja Jožef ml. in Fran Rodè pa dolgoletna člana. ZAL, KAM-94; O delovanju čitalnice glej: Zontar, Delovanje kulturnih društev v Kamniku. *Kamnik 1229-1979*. Kamnik 1985, str. 75-88.

¹¹ Za prvega predsednika je bil izvoljen župan Josip Močnik. Ustanovitev Kamniške podružnice SPD. *Zgodovina reševanja v gorah nad Kamnikom*. Ljubljana 2002, str. 72-74. V društvo se je včlanila večina uglednih Kamničanov. Na seznamu članov iz leta 1894 sta tudi oba Bogčina strica Jožef in Fran Rodè. Spomini na življenje ob ustanovitvi podružnice SPD. *1893-1993*. Kamnik 1993, str. 53.

¹² "Spominjam se, da je prtiček v sprejemni-salon ski-sobi naravnega stanovanja v šolskem poslopju v Višnji gori, kjer sem preživil mladost, krasil polvisoko starinsko servirno mizico z osmerokotno ploščo 60 cm v premeru (še danes pri meni v stanovanju). Prtiček polit ali onesnažen s čajem, kavo ali drugim, večkrat opran, zato tudi obledela barve tkanin za vezanje. Družina Dermelj se je leta 1920 preselila iz Višnje gore v Ljubljano na Zaloško cesto 5 v Gluhonemnico. Od tedaj se po moji vednosti prtiček ni nikjer več uporabljal." Dermelj, pismo, 22. 10. 2003.

¹³ Na prtičku je tudi njegov podpis. Zakonska sreča z Albertom Martinčičem (1866-1905) ni dolgo trajala, kajti po komaj osmih letih zakona je umrl za jetiko. Leta 1911 se je Bogca drugič poročila z učiteljem in poznejšim ravnateljem ljubljanske gluho-nemnice Mirkom Dermeljem in imela z njim dva sinova. Umrla je 13. 4. 1959 v Ljubljani v 84. letu starosti.

¹⁴ Pri ugotavljanju identitet in poklicev podpisanih sta mi

Imenoma navajam nekatere Kamničane, katerih podpise najdemo na prtičku. Med njimi so lastnica tovarne kisa Marija Starè¹⁵ in Marija Rodè, žena Bogčinega strica, gostilničarja Frana Rodeta, ter člani kamniških obrtniških družin: Benkovič (klejar), Bizjak (dežnikar), Dralka (usnjar), Grašek (steklar, kramar in gostilničar), Jašovc (čevljar), Jereb (usnjar), Karolnik (pek), Medved (sodar) in Terpinč (usnjar).¹⁶ Od teh sta posebne omembe vredna brata Alojzij (1875-1934) in Josip Benkovič (1869-1901). Prvi je bil Bogčin sovrstnik, postal je doktor farmacije in prevajalec, drugi je bil šest let starejši in duhovnik, znan kot pesnik, pisatelj in zgodovinar.¹⁷ Njegovega sošolca in prav tako duhovnika Antona Medveda (1869-1910), ki je podpisan skupaj z leto mlajšo sestro Barbko, ki je pogosto igrala v čitalniških dramskih uprizoritvah, štiri leta mlajšim bratom Ivanom in osem let starejšo sestrično Terezijo Karolnik, štejemo k velikim slovenskim pesnikom.¹⁸ Bil je Samčev družinski prijatelj.¹⁹ Svojo osebno vez je izrazil v Kiti na grob dr. M. Samcu (1889) in v odi Venec, posvečen blagi gospe Tereziji Samčevi (1893). Drug družinski prijatelj je bil sodnik in poznejši dvorni svetnik dr. Julij Polec (1852-1941), ki je kot zavzet pripadnik slovenskega narodnega gibanja dosledno uvažal slovenščino v zunanjem sodnem poslovanju.²⁰ Rodil se je v Ljubljani, življenjsko družico je našel v Kamniku, kjer je služboval leta 1875 in ponovno v letih 1889-1896. Na prtičku so podpisani on, oba mladoletna sinova Janko in Julij,²¹ žena Ana in njena mati trgovka Marija Podrekar.

pomagala ing. Mire Dermelj in dr. Niko Sadnikar, za kar se jima iskreno zahvaljujem. Bolj natančne in dodatne podatke sem našla v *SBL*, *ES* in v arhivskih fondih ZAL, LJU-500 in NŠAL, Župnija Kamnik; Navedba poklicev ni izčrpna, ker mi ni uspelo ugotoviti identitet vseh podpisanih. Poleg tega je manj podpisanih kot je navedenih poklicev, ker so se nekateri udeleževali na več poljih; n.p.r. Anton Medved je bil duhovnik in pesnik.

15 Njen mož Julij Starè je bil iz izredno uspešnega starega gorenjskega podjetniškega in trgovskega rodu Starètov. Logar, Starè. *SBL III*, str. 447-448.

16 Več o kamniških meščanih in njihovi socialni in gospodarski strukturi v: Torkar, *Ljubljana, Gradec se skrij, Dunaj tud' Kamniku gliha nič ni*. Kamnik 1996.

17 Mal, Benkovič Alojzij. *SBL I*, str. 32; Mal, Benkovič Josip. *SBL I*, str. 32.

18 Koblar, Medved Anton. *SBL II*, str. 79-84.

19 Po pripovedovanju moje babice Drage Leskovic je postal duhovnik, da je s tem izpolnil obljubo materi na smrtni postelji, in bil zato vse življenje nesrečen.

20 Polec, Julij. *SBL II*, str. 433.

21 Janko Polec (1880-1956) je doktoriral iz prava. Še kot študent v Gradcu je bil med voditelji gibanja za ustanovitev ljubljanske univerze in postal po njeni ustanovitvi profesor pravne zgodovine. Na tem polju je objavil večje število razprav. Uredništvo, Polec Janko. *SBL II*, str. 432-433; Julij Polec ml. (1883-1944) je postal zelo priljubljen zdravnik. Med vojno je zdravil partizane in bil zato ustrelen kot talec v Št. Vidu pri Ljubljani. Polec, Polec Julij [ml.]. *SBL II*, str. 433.

K priseljencem spada tudi živinozdravnik dr. Josip Nikolaj Sadnikar (1863-1952), strasten zbiratelj starin in prijatelj slikarjev.²² Leta 1895 je odkril risarski dar Maksima Gasparija (1883-1980), vajenca pri premožnem kamniškem trgovcu Janezu Murniku, ga preusmeril v slikarstvo in ga pri izobrazbi pridno podpiral.²³ Pozabiti ne smem učitelja, pedagoškega pisca, potopisca in kamniškega kronista Ljudevita Stiasnyja (1862-1936), ki je v svojem rojstnem kraju služboval v letih 1882-1894.²⁴ Na prtičku najdemo še podpise dr. Karla Schindingerja, ki je bil v letih 1880-1902 notar v Kamniku – SPD je oddal svojo lovsko kočjo na Veliki planini –, njegove žene in hčere. Podpisali sta se tudi Julija Močnik, hči poštarja Janeza Debevca²⁵ in žena lekarnarja, takratnega kamniškega župana ter predsednika čitalnice in kamniške podružnice SPD Josipa Močnika, in njena mladoletna hči Ana. Med podpisanimi so še mladi notarski pripravnik dr. Josip Barle in njegova žena Marija ter zgodaj umrla Marija Dereani, žena priljubljenega okrajnega zdravnika in poznejšega kamniškega župana dr. Julija Dereanija. Samo na obisku v Kamniku, verjetno pri J. N. Sadnikarju, je bil slikar Ferdo Vesel (1861-1946), ki je v tistih letih živel v Münchnu, kjer je imel slikarsko šolo.²⁶ Prav tako samo bežno v Kamniku je moral biti pripovednik Anton Koder (1851-1918)²⁷ – takrat je živel v Bregenzu – v primeru, da je podpis res njegov. V prid tej domnevi je dejstvo, da se je rodil v bližnjih Radomljah istega leta kot Bogčina mati.

Na obisk so prihajali tudi sorodniki iz Višnje gore. Ali so se podpisali na prtiček na enem teh obiskov, h katerim je gotovo spadala udeležba na proslavi 25-letnice kamniške čitalnice, ali na obisku Bogce pri njih, ni znano. Od teh je vreden omembe tast Bogčinega bratranca, skladatelj, prosvetni delavec in nadučitelj v Višnji gori Janko Skerbinčec (1841-1928), doma iz Stranj pri Kamniku.²⁸

Ostali podpisani so živeli v Ljubljani, a niso bilo nujno Ljubljančani. Janka Kersnika ml. (roj. 1881)²⁹ je spoznala Bogca že v Kamniku, kajti njuna očeta sta bila politična sotrudnika. Kersnik je bil sovrstnik Bogčinega brata Maksa – oba sta obiskovala I. državno gimnazijo v Ljubljani – in sin najznamenitejšega realističnega pisatelja svo-

22 Josip Nikolaj Sadnikar. Kamnik 1982.

23 Pripovedovanje dr. Nika Sadnikarja.

24 Savnik, Stiasny Ljudevit. *SBL III*, str. 483-484; Aktivno se je udeleževal tudi v SPD.

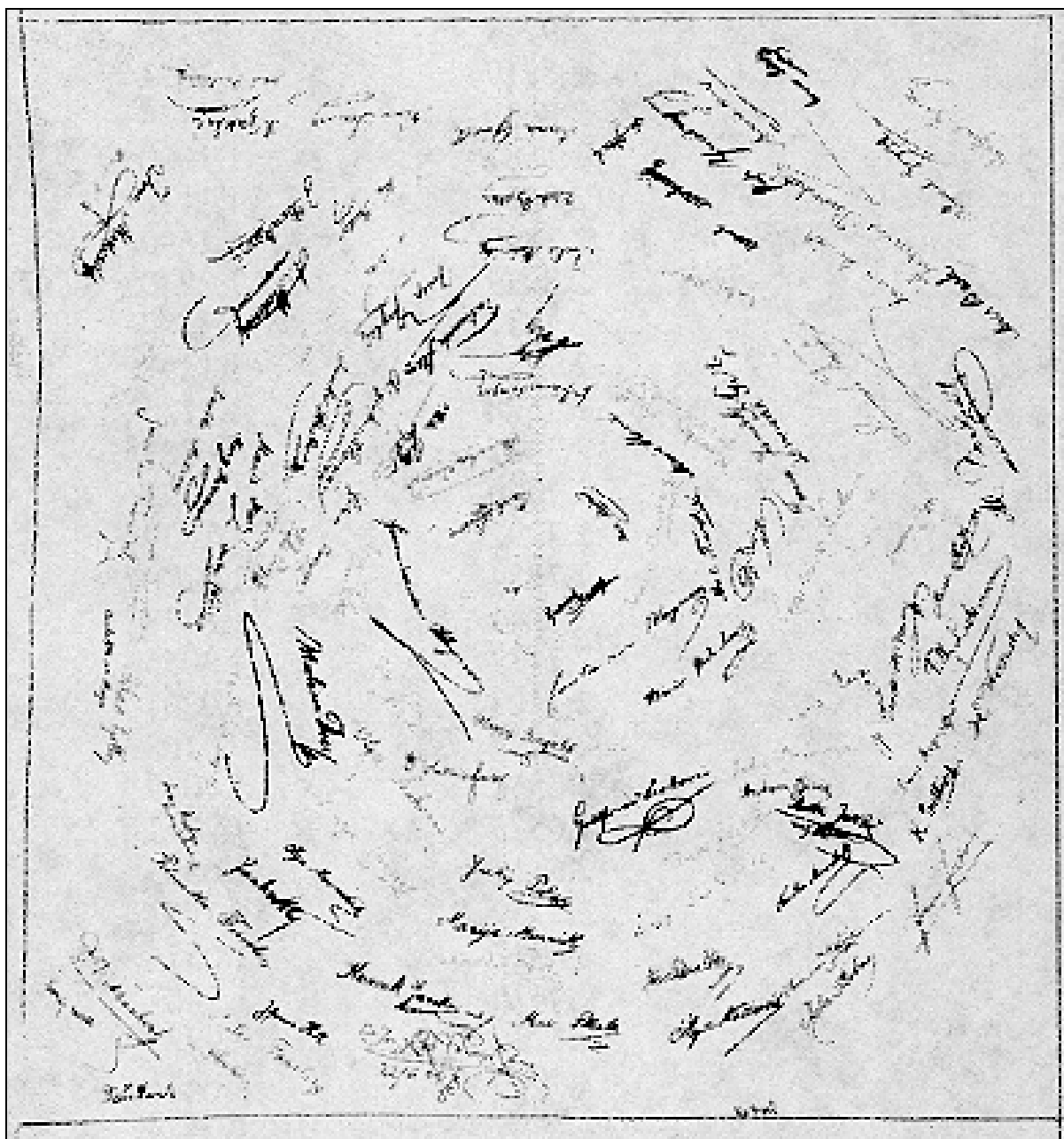
25 Janez Debec (1814-1886) je bil prvi predsednik Narodne čitalnice v Kamniku. Vodil jo je v letih 1886-1870 in 1872. ZAL, KAM-94.

26 Vrhunc, Vesel Ferdo. *SBL IV*, str. 419-420.

27 Grafenauer, Koder Anton. *SBL I*, str. 488.

28 Premrl, Sk(e)rbinc Janko. *SBL III*, str. 327.

29 Uredništvo, Kersnik Janko [ml.]. *SBL I*, str. 445.

*Prtiček Bogce Samec z uvezenimi podpisi. Nastal je okrog leta 1893.
(Hrani ing. Mire Dremelj, Zuchwil, Švica)*

jega časa Janka Kersnika (1852-1897). Kot odrasel se je udeleževal na istih področjih kot oče, a manj uspešno. Prav tako se je Bogca še kot otrok seznanila z ljubljanskim mestnim zdravnikom dr. Josipom Derčem (1846-1907), dolgoletnim stanovskim prijateljem svojega pokojnega očeta.³⁰ Podpisane

so tudi znanke in prijateljice Bogčine matere, kot npr. Matilda Papež, žena pravnika in politika dr. Franca Papeža (1838-1929).³¹

Na prtičku najdemo okrog dvajset podpisov deklet. Nekaj jih je gotovo od sošolk na Hut-

³⁰ Spoznala sta se, če ne že na celjski gimnaziji, vsekakor pri študiju medicine v Gradcu. Dr. Josip Derč in njegov sin dr. Bogdan Derč (1880-1958) sta bila družinska prijatelja. Prvi je zdravil vse družinske člane, drugi le dojenčke in otroke (zaradi njega in njegovega prigrivanja je prišla Bogca Dermelj roditi svoja sinova v

Ljubljano). Kot primarij otroške bolnišnice v Ljubljani je revolucioniral slovensko pediatrijo in dramatično zmanjšal umrljivost novorojenih in bolnih otrok. Po 2. svetovni vojni je zahteval: "Otroke k materam, teleta k jaslim". Ustna izjava Oli Peterlin; Pintar, Derč, Bogdan. *ES*, 2. str. 235-236.

³¹ Polec, Papež Franc. *SBL II*, str. 260.

hovem vzgajališču. Ker ni o njem ohranjenega nobenega arhivskega gradiva, je težko z gotovostjo reči, kateri podpisi so od sošolk, kateri pa od drugih poznanstev. Sošolke so morale biti iz premožnih družin, da so zmogle plačevanje šolnine in, če niso bile iz Ljubljane, tudi penzionata. Zato najdemo med njimi hčere častnikov, višjih uradnikov in gospodarsko pomembnih ljudi predvsem nemške usmerjenosti. Nekatera dekleta je spoznala sama, druga pa preko znancev in prijateljev staršev, med katerimi je bilo nemalo sodnikov ter poštinih in davčnih uradnikov. Nekateri navajam zaradi zanimivih sorodstvenih vezi. Marlena Deva je bila hči deželnega sodnijskega svetnika Edvarda Deva in sestra štiri leta starejšega Oskarja Deva (1868-1932), ki je postal sodnik, zborovodja in skladatelj.³² Oče Slavice Dolenec je bil sodnijski tajnik, pisatelj in deželni poslanec dr. Hinko Dolenec (1838-1908).³³ Ana in Marija Dralka sta bili hčeri dvornega svetnika Jožefa Dralke iz družine starih kamniških obrtnikov usnjarjev. Oče Ferdinande Starè je bil okrajni sodnik Ferdinand Starè,³⁴ njen osem let mlajši brat dr. Egon Starè (1882-1959) je bil pravnik, organizator, gospodarstvenik in publicist.³⁵ Ana Göstl je bila hči poštnega nadzornika in sestra pet let starejšega zdravnika psihiatra dr. Frana Göstla (1864-1945).³⁶ Tudi Ana Steska, ki je bila leto mlajša od Bogce, je prišla iz Kamnika v Ljubljano zaradi šolanja, a ne v Huthovo vzgajališče, temveč k Uršulinkam. Bila je hči višjega davčnega nadzornika in sestra zgodovinarja in upravnopravnega strokovnjaka Henrika Steske (1880-1960) ter polsestra teologa, kulturnega in umetnostnega zgodovinarja Viktorja Steske (1868-1946).³⁷

Podpisani so tudi Bogčini oboževalci iz Kamnika in Ljubljane. Le imeni dveh sta znani, lahko pa domnevam, da je del mladih samskih mož njenih let ali malce starejših – takšnih je na prtičku približno petnajst – sodil mednje. Natančnejša opredelitev ni možna. Na prtičku je enajst podpisov učiteljev. Od teh sta dva občasno poučevala

na Huthovem vzgajališču: Heinrich Wettach (1858-1929) je poučeval risanje in umetnostno zgodovino in užival sloves spretnega slikarja portretov, krajin, nabožnih podob in žanrov,³⁸ glasbenik Anton Foerster (1837-1926), znan predvsem kot skladatelj prve slovenske umetniške opere Gorenjski slavček, pa glasbo.³⁹ Ker je privatno učil klavir, je možno, da so imeli Bogca, brat in sestra pri njem klavirske ure. Vsekakor sta se družini spoprijateljili. Zato najdemo na prtičku še podpise Foersterjeve žene Petronile, hčere Ljudmile in sinov: prezgodaj umrlega virtuoznega pianista Antonina (1867-1915), poznejšega stavbnega inženirja in univerzitetnega profesorja Jaroslava (1875-1946) ter sodnika dr. Vladimira (1869-1942).⁴⁰ Na prtičku je tudi podpis sodnika in prosvetnega delavca dr. Edvarda Volčiča (1858-1911), ki si je pridobil zasluge pri slovenski pravni terminologiji in izdaji slovenskih zakonikov.⁴¹ Domnevam, da je do poznanstva privedlo zanimanje za glasbo, saj je bil Volčič odbornik Glasbene matice. Ali je bil podpisani Ivan Hribar sin odvetnika in znanega ljubljanskega župana dr. Ivana Hribarja (1851-1941) ali ne, bo zaradi razširjenosti imena ostalo nerazčiščeno. Ostalih podpisov nisem pojasnila, ker so bile dotične osebe pomembne le za Bogco in njeno družino.

Prtiček nam ne pove ničesar o tedanjih ali poznejših odnosih s podpisanimi osebami. Nekateri stiki so bili dobri ali celo zelo tesni, drugi bolj bežni. Poznanstva so usahnila, ker so šla življenjska pota narazen; poroke in drugačen način življenja ter selitve na oddaljena službena mesta so naredili svoje. Bogca se je s prvim možem, ki je kmalu napredoval v stotnika, pogosto selila iz enega kraja v drugega in se le občasno vračala domov. Manjše število poznanstev je kmalu prekinila smrt; poleg že omenjenih treh, med katerimi je bil njen prvi mož, jih je do leta 1911, ko se je Bogca vnovič poročila, umrlo vsaj še devet, to je najmanj 11% vseh podpisanih. Večina jih je bila v najlepših letih (24-54 let) – le ena oseba je bila zares stara (88 let) – in dober del bi verjetno danes s pomočjo

³² Izobraževal se je pri A. Foersterju. Premrl, Dev Oskar. *SBL I*, str. 131.

³³ Za poslanca je bil izvoljen istega leta kot Bogčin oče. Šlebinger, Dolenec Hinko. *SBL I*, str. 141; Pri študiju na Dunaju je spoznala jezikoslovca dr. Rajka Nachtigala (1877-1958) in se z njim omožila. Ustna izjava njene hčere Karoline Berce.

³⁴ Bil je stric že omenjenega Julija Stareta. Glej op. št. Ferdinanda se je omožila s pravnikom, politikom in kulturnim delavcem dr. Danilom Majaronom (1859-1931). Polec, Majaron Danilo. *SBL II*, str. 20-23.

³⁵ Smolej, prof. Viktor: Starè Egon. *SBL III*, str. 448.

³⁶ Od leta 1907 je bil primarij ljubljanske umobolnice. Milčinski, Göstl, Fran. *ES*, 3, str. 316-317.

³⁷ Savnik, Steska Henrik. *SBL III*, str. 481; Juteršek, Steska Viktor. *SBL III*, str. 481-483. Ne morem izključiti, da ni podpis od njene matere istega imena, ki je bila prav tako kot Bogčina mati vdova.

³⁸ Ujčič, Wettach Heinrich. *SBL IV*, str. 689.

³⁹ Foerster je kot pevovodja reformiral cerkveno glasbo in kot skladatelj dvignil slovensko cerkveno in posvetno glasbo na visoko umetniško raven. Ustanovil je orglarsko šolo, urejal glasbene priloge in izdal več cerkvenoglasbenih zbirk ter kot odličen učitelj glasbe izobrazil veliko število učencev. Premrl, Foerster Anton. *SBL I*, str. 183-184.

⁴⁰ Mantuani, Foerster Antonin. *SLB I*, str. 184; Bleiweis, Foerster, Jaroslav. *ES*, 3, str. 129-130; Tudi Jaroslav in Vladimir Foerster sta se zanimala za glasbo. Vladimir je občasno objavljaj glasbene kritike. Oba sta bila od vsega začetka člana SPD in nekaj let njegova odbornika. Vladimir je aktivno podpiral ustanovitev društva in pisal članke za Planinski vestnik, Jaroslav je pomagal z načrti za planinske kočice.

⁴¹ Svetina, Volčič Edvard. *SBL IV*, str. 567.

*Bogca Samec v kostimu metulja, 4. aprila 1893.
(Hrani ing. Mire Dermelj, Zuchwil, Švica)*

antibiotikov in drugih modernih zdravil ušel takratni neizprosni usodi. Edini oprijemljivi spomini nanje so ostali podpisi, pri prebiranju katerih so v duhu zaživeli. Vezi z nekaterimi drugimi podpisanimi so se poglobile. Bogomir Leskovic, učitelj na Dunaju in verjetno zato na prtičku podpisan kot Gottfried, se je oženil z njeno mlajšo sestro Drago in postal njen svak. Njun sin je bil dirigent in skladatelj Bogo Leskovic (1909-1995).

Zaključim lahko, da nam prtiček nudi pogled v mikrokozmos, v katerem je Bogca kot mlado dekle živela in občevala. V majhni meri si ga je ustvarila sama (poznanstva z učitelji, s sošolkami in z delom drugih mladih), v veliko večji meri pa je bil del njenih staršev. Poenostavljeno gledano je njena mati, ki je bila iz premožne kamniške gostilničarske družine, prispevala zanj podjetnike, trgovce, obrtnike, poštarje in gostilničarje, medtem ko je oče kot zdravnik, a po rojstvu kmečki sin iz bližine Celja, prispeval izobražence (uradnike, odvetnike, notarje, zdravnike), oba pa še svoje družinske člane. Dejansko je bil položaj zapleten, saj sta se oba sloja prepletala po eni strani zaradi sklepanja medsebojnih zakonskih zvez, po drugi strani pa zaradi tega, ker je vedno več nosilcev pridobit-

venih dejavnosti iz prve skupine poslalo študirat tiste sinove, ki jih niso potrebovali za nasledstvo. Tako eni kot drugi so bili pripadniki meščanskega družbenega sloja v današnjem pomenu besede. Družili so se z njimi enakimi in skrbeli za poglobitev družbenih vezi v krogu, v katerem so se gibali. Zato so se medsebojno obiskovali, skupaj muzicirali in se srečavali v društvih, kot so bile čitalnice, sokoli itd. V tem svetu Bogca kot večina deklet in žena ni nikjer izstopala in za to verjetno tudi ni imela nobene ambicije. A poznala je ljudi, ki so se razlikovali od večine, ker so bili aktivni v kulturnem, prosvetnem in javnem življenju. Med njimi so bili slikarji, glasbeniki, pesniki, pisatelji, sodniki, zdravniki, živinozdravniki in zgodovinarji. S svojim delovanjem so podpirali in ustvarjali nekaj novega ter izboljševali že obstoječe dosežke in s tem dvigali slovensko kulturo na srednjeevropsko raven. Uspešno so se udeleževali na slikarskem in literarnem področju. Prizadevali so si za prosveto ljudstva in ga izobraževali s poljudnoznanstvenimi prispevki v časopisju in v izdajah Slovenske matice. Ustvarjali so strokovno izrazoslovje, ki je bilo nujno potrebno za slovensko jezikovno in narodno samobitnost. V svojem političnem delovanju so bili po večini pristaši naprednega slovenskega narodnega krila.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKO GRADIVO

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

Župnija Kamnik:

Status mesto in vasi 1818-1890, posestniki in gostači.

Status mesto in vasi 1821-1913, samo posestniki.

Status mesto 1815-1912, gostači.

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

KAM-94, Kamnik – Narodna čitalnica.

LJU-500, Mesto Ljubljana – Domovinstvo.

ZASEBNO GRADIVO

Dermelj, ing. Mire, pismo avtorici, 22. oktobra 2003.

Knjiga spominov J. N. Sadnikarja, začeta 1893.

Hrani dr. Niko Sadnikar, Kamnik.

Sadnikar, dr. Niko, pismo avtorici, 12. avgusta 2002.

Samec, Bogomila, prtiček z uvezenimi podpisi.

Hrani ing. Mire Dermelj, Zuchwil, Švica.

Samec, Bogomila, spričevalo Huthovega vzgajališča, 15. julija 1891. Hrani ing. Mire Dermelj, Zuchwil, Švica.

INFORMATORJI

Berce, Karolina, Ljubljana.
 Dermelj, ing. Mire, Zuchwil, Švica.
 Leskovic, Draga (†), Ljubljana.
 Peterlin, Oli (†), Ljubljana.
 Sadnikar, dr. Niko, Kamnik.

LITERATURA IN OBJAVLJENI VIRI

ES = Enciklopedija Slovenije.

SBL I = Slovenski biografski leksikon, I. Ljubljana 1925-1932.

SBL II = Slovenski biografski leksikon, II. Ljubljana 1933-1952.

SBL III = Slovenski biografski leksikon, III. Ljubljana 1960-1971.

SBL IV = Slovenski biografski leksikon, IV. Ljubljana 1980-1991.

Andrejka, dr. Rudolf: Samec Maks st. *SBL III*, str. 195.

Bleiweis, dr. Janko: Foerster, Jaroslav. *Enciklopedija Slovenije* 3. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989, str. 129-130.

Glomar, dr. Joža: Huth Irma. *SBL I*, str. 360.

Grafenauer, dr. Ivan: Koder Anton. *SBL I*, str. 488.

Josip Nikolaj Sadnikar (ur. Mirjana Zupančič in Mirko Juteršek). Kamnik : Kulturni center, 1982.

Juteršek, Mirko: Steska Viktor. *SBL III*, str. 481-483.

Koblar, France: Medved Anton. *SBL II*, str. 79-84.

Lindtner, Henrik: Planinski Piparji. *Planinski vestnik*, 33, 1933, str. 167-174.

Logar, prof. Janez: Starè. *SBL III*, str. 447-448.

Mal, dr. Josip: Benkovič Alojzij. *SBL I*, str. 32.

Mal, dr. Josip: Benkovič Josip. *SBL I*, str. 32.

Mantuani, dr. Josip: Foerster Antonin. *SLB I*, str. 184.

Milčinski, dr. Lev: Göstl Fran. *Enciklopedija Slovenije*, 3. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989, str. 316-317.

Nučič, dr. Črtomir: Samec Maks ml. *SBL III*, str. 193-195.

Pintar, dr. Luka: Derč, Bogdan. *Enciklopedija Slovenije* 2. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1988, str. 235-236.

Polec, Janko: Kamniške meščanske hiše in njihovi lastniki v dve sto letih. *Kamniški zbornik*, 1, 1955, str. 51-110.

Polec, Janko: Majaron Danilo. *SBL II*, str. 20-23.

Polec, Janko: Papež Franc. *SBL II*, str. 260.

Polec, Janko: Polec Julij. *SBL II*, str. 433.

Polec, Janko: Polec Julij [ml.]. *SBL II*, str. 433.

Premrl, Stanko: Dev Oskar. *SBL I*, str. 131.

Premrl, Stanko: Foerster Anton. *SBL I*, str. 183-184.

Premrl, Stanko: Sk(e)rbinc Janko. *SBL III*, str. 327.

Savnik, dr. Roman: Steska Henrik. *SBL III*, str. 481.

Savnik, dr. Roman: Stiasny Ljudevit. *SBL III*, str. 483-484.

Slovenski narod, 1. aprila 1893.

Smolej, prof. Viktor: Starè Egon. *SBL III*, str. 448.

Spomini na življenje ob ustanovitvi podružnice SPD. 1893-1993. *Zbornik planinskega društva Kamnik* (ur. odbor pod vodstvom Aleksandra Sarnavskega). Kamnik : Planinsko društvo Kamnik, 1993, str. 52-58.

Svetina, dr. Anton: Volčič Edvard. *SBL IV*, str. 567.

Šlebinger, dr. Janko: Dolenec Hinko. *SBL I*, str. 141.

Torkar, Zora: *Ljubljana, Gradec se skrij, Dunaj tud' Kamniku gliha nič ni. Najpremožnejši meščani Kamnika v drugi polovici 19. stoletja*. Kamnik : Kulturni center Kamnik, 1996.

Ujčič, Andrej: Wettach Heinrich. *SBL IV*, str. 689.

Uredništvo: Kersnik Janko [ml.]. *SBL I*, str. 445.

Uredništvo: Polec Janko. *SBL II*, str. 432-433.

Ustanovitev kamniške podružnice SPD. *Zgodovina reševanja v gorah nad Kamnikom* (ur. France Malešič). Ljubljana : Planinska zveza Slovenije, 2002, str. 72-74.

Vrhunc, Polonca: Vesel Ferdo. *SBL IV*, str. 419-420.

Žontar, Majda: Delovanje kulturnih društev v Kamniku od šestdesetih let 19. stoletja do prve svetovne vojne. *Kamnik 1229-1979* (ur. Jože Žontar, Vasilij Melik, Ferdo Gestrin, Mirina Zupančič, Miroslav Stiplovšek in Franc Svetelj). Kamnik : Kulturna skupnost Kamnik in Sekcija za krajevno zgodovino Zgodovinskega društva za Slovenijo, 1985, str. 75-88.

ZUSAMMENFASSUNG

Eine Tischdecke als Andenken an einen Freundeskreis in Kamnik und Ljubljana um das Jahr 1893.

In der Handarbeitstradition unserer Groß- und Urgroßmütter entstand eine ungewöhnliche Tischdecke mit gestickten Unterschriften. Hergestellt wurde sie von Bogomila Samec (1875-1959), genannt Bogca, die den Großteil ihrer Kindheit und einen Teil ihrer Jugend in Kamnik verbrachte. Ab dem Jahr 1885 lebte sie während des Schuljahres in Ljubljana. Dorthin zogen im Jahre ihres Schulabschlusses 1891 auch ihre verwitwete Mutter und die beiden jüngeren Geschwister. Trotzdem blieben die Kontakte zu Kamnik, der Geburtsstadt ihrer Mutter, bis zum Jahr 1900 sehr eng und lebendig.

Im Jahre 1893 fanden runde Jubiläen mehrerer slowenischen Zeitschriften und Vereine statt. Es ist zu vermuten, kann aber nicht bewiesen werden, dass die Feier zum 25ten Jahrestag des slowenischen Lesevereins von Kamnik, die am 23. Juni 1893 stattfand, der Anlass für die Entstehung der Tischdecke war. Darauf verweist die Unterschrift des Kreistierarztes und Kunstsammlers Dr. Josip Nikolaj Sadnikar mit dem Datum "22. VI. 1893". Obwohl die Entstehung im Jahre 1893 von einigen anderen Unterschriften untermauert wird, ist es auch denkbar, dass Bogca die Tischdecke im Laufe mehrerer Jahre herstellte.

Sie stickte die Unterschriften mit verschiedenfarbigen Garnen auf eine 80x75 cm große weiße Baumwolltischdecke. Trotz langjähriger Benutzung und ständigen Waschens – die Tischdecke war bis 1920 im Gebrauch – haben sich 108 Unterschriften, wovon nur einige schwer lesbar sind, erhalten. Sie stammen von Verwandten, Freunden, Bekannten, Mitschülerinnen, Lehrern und Verehrern der jungen Bogca. Für sie war die Tischdecke ein Andenken an Freunde und Bekannte aus ihrer Jugend, für uns ist sie ein interessantes Zeitdokument.

Die Unterschriften zeugen von einer innigen Verbundenheit mit Kamnik, da mehr als die Hälfte der Unterzeichner aus diesem Ort stammte bzw. dort so lange gelebt hat, dass freundschaftliche Beziehungen mit ihnen entstanden sind. Ferner dominieren Unterschriften weiblicher Personen (58%). Altersmäßig aufgegliedert gehörte die Mehrzahl der Unterzeichner der Altersgruppe von Bogca an. Freilich befinden sich auf der Tischdecke auch Unterschriften von Kindern und Personen aus der Altersgruppe ihrer Mutter. Die Unterzeichner oder ihre Familienangehörigen betätigten sich als Apotheker, Ärzte, Tierärzte, Beamte (bei der Eisenbahn, Post und der Steuerbehörde), Lehrer, Juristen, Dichter, Schriftsteller, Musiker, Kunstmaler, Gastwirte, Konditoren, Handwerker, Geschäftsleute, Posthalter, Offiziere und Geistliche.

Einige der unterschriebenen Personen verdienen es, namentlich genannt zu werden. Da findet man neben dem schon erwähnten J. N. Sadnikar (1863-1952) die schriftstellerisch tätigen Brüder Alojzij (1875-1934) und Josip Benkovič (1869-1901), den Dichter Anton Medved (1869-1910), den Richter Dr. Julij Polec (1852-1941) und seine Söhne, den späteren Jurist und Historiker Janko Polec (1880-1956) und den Arzt Dr. Julij Polec junior (1883-1944), den Lehrer und Verfasser pädagogischer Schriften Ljudevit Stiasny (1862-1936), den Lehrer und Komponist Janko Skerbinec (1841-1928), den Kunstmaler Ferdo Vesel (1861-1946) und Heinrich Wettach (1858-1929), den Schriftsteller Anton Koder (1851-1918), den Schriftsteller und Politiker Janko Kersnik junior (geb. 1881), den Richter Dr. Edvard Volčič (1858-1911), den Musiker Anton Foerster (1837-1926) und seine Söhne: den Pianist Antonin Foerster (1867-1916), den Bauingenieur Jaroslav Foerster (1875-1946) und den Richter Dr. Vladimir Foerster (1869-1942).

Aufgrund der vielen Unterschriften gewährt uns die Tischdecke einen Einblick in den Mikrokosmos, in dem die junge Bogca lebte und verkehrte. Er bestand vorwiegend aus Mitgliedern der bürgerlichen Schicht, zum Teil aus Persönlichkeiten, die sich im kulturellen, politischen und öffentlichen Leben betätigten und größtenteils dem progressiven slowenischen nationalen Flügel angehörten.